

Уроки для аграрного сектору України з протестів фермерів деяких країн ЄС

ДУ «Інституту економіки та прогнозування НАН України»

Анотація. Досліджено, що нинішні протести фермерів у кількох країнах ЄС (початок 2024 р.) каталізовані несприятливими обставинами для аграрної економіки загалом, є вираженням протистояння деяким нормам аграрної політики ЄС, особливо Європейського зеленого курсу. Вимоги, які висувують протестуючі європейські фермери, мають значно ширший формат, ніж суто проти імпорту сільськогосподарської продукції з України. Окреслено уроки, над якими слід працювати уряду і сільгоспвиробникам України для покращення агроекологічного іміджу сектору та продовольства.

Ключові слова: експорт сільськогосподарської продукції з України; імпорт зернових у Польщу; упродовження вимог Європейського зеленого курсу; протести фермерів у країнах-членах ЄС.

Lessons for the agricultural sector of Ukraine from farmers' protests some EU countries

Abstract. It has been studied that the current protests of farmers in several EU countries (beginning of 2024) are catalyzed by unfavorable circumstances for the agrarian economy in general, are an expression of opposition to some norms of the EU agricultural policy, especially the European Green Deal. The demands put forward by protesting European farmers have a much broader format than purely against the import of agricultural products from Ukraine. The lessons that the government and agricultural producers of Ukraine should work on to improve the agro-ecological image of the sector and food are outlined.

Keywords: export of agricultural products from Ukraine; grain import to Poland; implementation of the requirements of the European Green Course; farmers' protests in EU member states.

Лібералізація торгівлі ЄС після агресії РФ проти України стосувалася скасування кількісних квот та мит на сільськогосподарську продукцію з України (з травня 2022 р.; очікується, що Єврокомісія ініціює продовження ще на рік – до червня 2025 р.). У рамках зернової угоди (укладена у липні 2022 р.) після кількомісячної блокади експорту українського зерна (блокади чорноморських портів через бойові дії) експортовано з України понад 32 млн т зерна; угода була розірвана РФ у липні 2023 р. Україна, відтіснивши російський флот із західної частини Чорного моря, відновила можливості для власного морського транспорту і морську торгівлю, оминаючи російську блокаду. Загалом у 2022-2023 рр. експорт українського зерна був на рівні попереднього сезону (майже 49 млн т), при цьому 10 млн т експортовано до п'яти «прифронтових» країн – Польщі, Словаччини, Угорщини, Румунії та Болгарії.

За 16 місяців (2022 р. і частина 2023 р.) 541 компанія Польщі імпортувала 4,3 млн т зернових та олійних культур, більша їх частина (3,4 млн т) залишилася у Польщі, інша – перевезена транзитом. В очікуванні того, що ціни на зернові та ріпак можуть зрости у другій половині 2022 р. (за твердженням тодішнього очільника польського відомчого міністерства) імпорт цих товарів з України збільшився, а відповідно й їх запаси у Польщі (з 3,8 млн т зернових станом на червень 2021 р. до 9,7 млн т у 2023 р.). При цьому середні ціни імпортного зерна та ріпаку з України у 2022-2023 рр. були нижчими за середні ціни на цю продукцію на внутрішньому аграрному ринку. Економічний інтерес до імпорту українського збіжжя полягав у тому, що, як відомо, польська економіка значною мірою базується на виробництві та переробці продуктів харчування (становить понад 20% експорту Польщі), особливе значення має тваринництво, яке потребує кормів.

З травня 2023 р. набув чинності регламент щодо імпорту до ЄС насіння пшениці, кукурудзи, ріпаку та соняшнику з України, що запровадив тимчасову заборону на імпорт цих товарів до п'яти сусідніх з Україною країн ЄС (Болгарії, Угорщини, Польщі, Румунії, Словаччини). Ця заборона діяла до 15 вересня 2023 р., а з 16 вересня 2023 р. у Польщі набуло чинності розпорядження міністра про заборону імпорту сільгосппродукції з України, що діє донині (ембарго запровадили також Угорщина і

Словаччина). Отже, Україна уже більше десяти місяців не може експортувати пшеницю, кукурудзу, соняшник і ріпак у Польщу, дозволено лише транзит через територію цієї країни. Причому, згідно з оцінками Вищої аудиторської служби Польщі, ризик порушення правил транзиту незначний і становив 0,1%, а заступник міністра сільського господарства Польщі зазначив, що повідомлення про залишення українського зерна при транзиті не підтвердилися [1].

Як зазначають експерти, мали місце нестабільності на внутрішньому ринку зерна у Польщі, запізнілі та неефективні рішення влади щодо протидії викривленням, не впровадження системних заходів для забезпечення стабільності аграрного ринку, а ситуативні заходи – фінансова допомога фермерам та запровадження ембарго на імпорту сільгосппродукції з України не вирішили проблему [2], що стало однією з причин протестів польських фермерів. Протестуючі фермери у ряді країн-членів ЄС, окрім вимоги обмеження імпорту сільськогосподарської продукції з України, висувують більш широкий формат вимог, які не стосуються України, виступаючи **проти**:

- низьких цін на сільгосппродукцію, тоді як собівартість її виробництва підвищилася і цей економічний тягар лягає на плечі фермерів. На світовому ринку за останній рік ціна на зерно знизилася майже на 30% (до рівня 2021 р.);

- упровадження вимог Європейського зеленого курсу (зокрема, проти норми щодо відведення 4% угідь під землі для екологічних цілей, що означає виведення з активного сільськогосподарського обробітку, і проти завдання скорочення на 50% використання пестицидів, що передбачено стратегією «Від ферми до виделки» у рамках ЄЗК); дотримання екологічних цілей ЄС, за висловами протестуючих фермерів, обтяжує їх економічними витратами, регулюванням і бюрократією;

- «нечесної конкуренції», у тому числі при імпорті з України сільгосппродукції за відмови ЄС від квот і мит після вступу в рф, а також того, що вони (європейські фермери) повинні дотримуватися еколого-кліматичних правил ведення аграрної діяльності, а виробники-експортери з країн поза ЄС, які поставляють продукцію на європейський ринок, не дотримуються цих правил;

- проблем, характерних для внутрішніх ринків країн: у Франції – проти податків, у Нідерландах – проти скорочення кількості тваринницьких ферм у рамках розробленої національної програми, у Польщі особливо велике число вимог – і проти підвищення сільськогосподарського податку, і проти заборони ферм хутового звірівництва, проте за запровадження субсидій на кукурудзу, збільшення обсягів кредитування на порятунок господарств, у Німеччині – проти заходів економії в аграрному секторі (скорочення субсидій на дизельне паливо, скасування звільнення фермерів від сплати автомобільних податків), у Греції – за допомогу після повені тощо.

Польські фермери та фермери з інших країн ЄС оголошують як причину протестів скорочення доходів і часткову втрату конкурентоспроможності, що далеко не порівняно з втратами, шкодою, небезпекою для українських сільгоспвиробників через російську агресію, у тому числі при вирощуванні зерна. Найпершим аргументом проти висунутих претензій європейських фермерів на протестах може бути те, що вони отримують кошти підтримки з фондів ЄС і національних фондів – прямі платежі на 1 га оброблюваних угідь, платежі на цілі сільського розвитку, а також платежі за участь у еколого-кліматичних схемах. До того ж польським фермерам, зокрема, була надана національна фінансова допомога у розмірі 0,5 млрд злотих при зниженні ціни на вироблену продукцію. Українські сільгоспвиробники не мають такої фінансової підтримки. Очільник Міністерства аграрної політики та продовольства України констатує, що маємо конкурентну аграрну галузь, тому що вона «виросла» без дотацій, українські аграрії сіють сільгоспкультури, керуючись економікою, а у Європі це не так працює.

Отже, нинішні протести фермерів кількох країн ЄС каталізовані різними несприятливими обставинами загалом для аграрної економіки і є вираженням протистояння деяким нормам аграрної політики ЄС, особливо завданням Європейського зеленого курсу. Це можна розглядати і як необхідність реформування, удосконалення і деякого спрощення Спільної аграрної політики ЄС. Очевидно також, що у цих протестних рухах фермерів проглядається настороженість щодо майбутнього членства України в Європейському союзі. Президент Польщі підкреслює, що членство України в ЄС буде врегульоване на таких умовах вступу, які також відповідально захищатимуть ринки європейських країн; цей вступ з точки зору сільського господарства повинен відбутися таким чином, щоб сільське господарство у решті країн ЄС не занепало [3].

Уряд і сільськогосподарські виробники України з метою відстоювання своїх позицій на європейському ринку аграрної продукції мають працювати над уроками з нинішніх протестних рухів

європейських фермерів, над подоланням будь-яких підстав для тез, які наразі висуваються до України (подеколи безпідставно, несправедливо, особливо за нинішніх важких умов війни), про те, що:

✓ імпортована сільськогосподарська продукція з України не відповідає суворим стандартам ЄС, недостатньо якісна;

✓ разюча різниця у сільськогосподарських структурах України та Польщі й інших країн ЄС, зокрема, поширеність в Україні структур агрохолдингового типу на противагу переважно фермерському типу у ЄС, що викликає стурбованість щодо «імпорту сільськогосподарської продукції агрохолдингів, які часто охоплюють сотні тисяч гектарів» [4];

✓ фермери в Україні на експорті не заробляють, а «прибутки дістаються потужним агротрейдерам із переважною часткою неукраїнського капіталу» [5].

Потрібно підвищувати агроекологічний імідж української сільгосппродукції завдяки ширшому впровадженню сталих, кліматично-екологічних методів господарювання. Хоча українська сільгосппродукція, що експортується, вирізняється належними якісними параметрами, і це демонструють результати її інспекції. Зокрема, інспекціями Польщі (зі здоров'я рослин та насінневої, ветеринарної, санітарної, товарної якості сільськогосподарської та харчової продукції) у імпортованого зерна і ріпаку з України були виявлені поодинокі випадки зараження зернових культур сальмонелами (3 випадки), пестицидами і ГМО (по 1 випадку), у 210 зразках (із 11,6 тис. проведених перевірок) було виявлено шкідників, у 37 пробах – наявність засобу, що використовується для проведення фумігації, у 7 пробах – перевищення допустимих рівнів залишків пестицидів [1].

Наразі опрацьовується механізм ліцензування експорту пшениці, кукурудзи, ріпаку та соняшнику з України, узгоджується з Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією та Болгарією, основою якого є те, що після підтвердження країною потреби й готовності імпортувати продукт видається ліцензія на конкретну партію (в іншому разі – українське зерно йде транзитом через країни), формується перелік верифікованих експортерів. Безперечно, є над чим працювати уряду і сільськогосподарським виробникам України для покращення ситуації у національному аграрному секторі, у тому числі й щодо експорту, відповідно до норм, стандартів, правил ЄС з метою переведення його на засади сталого розвитку.

Партнери України, певно, розуміють, що купівля ними і безперешкодний транзит українського агропродовольства в інші країни світу дає Україні економічний ресурс вистояти проти російської агресії. Український експорт зменшує для західних країн прямі витрати на війну, тож варто спрямовувати кошти на реалізацію інфраструктурних проектів, що підтримують цей експорт. Експерт Р. Курашкевич зазначає, що Польща уже в 2022 р мала б запропонувати побудувати логістичну інфраструктуру для українського експорту сільгосппродукції за кошти ЄС і, таким чином, уникнути зернової кризи [6]. Тепер очевидно, що оскільки через Польщу експортується невеликий обсяг зерна, то можливо його перенаправити. Натомість Румунія розвиває власні дунайські та чорноморські порти, модернізує дорожню інфраструктуру за європейські кошти і заробляє на просуванні експорту українського агропродовольства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Wiceminister Kolodziejczak: albo Ukraina chce sie dogadac z Polska, albo wprowadzimy kolejne ograniczenia. *Polska Agencja Prasowa*. 20.02.2024. URL: <https://www.pap.pl/aktualnosci/wiceminister-kolodziejczak-albo-ukraina-chce-sie-dogadac-z-polska-albo-wprowadzimy> (дата звернення 20.02.2024).

2. Zboże i rzepak z Ukrainy – kto na tym zarobił, a kto stracił (zapis konferencji prasowej). *Najwyższa Izba Kontroli*. 23 listop. 2023. URL: [Zboże i rzepak z Ukrainy – kto na tym zarobił, a kto stracił \(zapis konferencji prasowej\) - Najwyższa Izba Kontroli \(nik.gov.pl\)](https://www.niz.gov.pl/aktualnosci/zboze-i-rzepak-z-ukrainy-kto-na-tym-zarobil-a-kto-stracil-zapis-konferencji-prasowej) (дата звернення 18.02.2024).

3. Вступ України до ЄС: Дуда сказав, що обов'язково має бути врегульовано. *TCH*. 22.02.24. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/vstup-ukrayini-do-yes-duda-skazav-scho-obov-yazkovo-maye-buti-vregulovano-2519713.html> (дата звернення 22.02.2024).

4. Переговори про ліцензування експорту української агропродукції незабаром перейдуть на політичний рівень - Мінсільгосп Польщі. *Interfax – Україна*. 15.02.2024. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/967418.html> (дата звернення 17.02.2024).

5. Нова польська блокада кордону. Фермерські протести охопили ЄС. *NewsWeek*. 08.02.2024. URL: <https://nw.com.ua/ekonomika/nova-polska-blokada-kordonu-fermerski-protesty-ohopyly-yes-dochogo-tut-rosiya/> (дата звернення 10.02.2024).

6. Kuraszkiewicz R. Polska polityka wobec wojny. Próba bilansu. *Nowa Konfederacja*. 18.01.2024.
URL: Polska polityka wobec wojny. Próba bilansu - Nowa Konfederacja (дата звернення 18.02.2024).

Попова Ольга Леонтіївна, доктор економічних наук, професор, головний науковий співробітник,
Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ,
olgromail@gmail.com

Olha Popova, Doctor of Economic Sciences, Professor, Chief Research Fellow, State Institution "Institute
for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine", Kyiv, olgpomail@gmail.com